

УДК 159.923.5

А. Я. Боднар,
кандидат психологічних наук,
Д. Г. Лавриненко,
магістрант

**КОНСУЛЬТУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ
ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ ОСОБИСТОСТІ
В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ**

Стаття посвячена проблематике консультирования как средства формирования профессиональной направленности личности в системе профессионального образования. В частности, раскрыты следующие аспекты: особенности профессионального консультирования, необходимость «сквозной» диагностики в процессе профессионального самоопределения, практическое исследование по предложенной тематике. Намечены также перспективные направления исследований в области консультирования в системе профессионального образования.

The article covers a problematics of consultation as means of formation of a professional orientation of the person in system of vocational training. In particular, the following aspects are opened: features of professional

consultation, necessity of «through» diagnostics during professional self-determination, practical research on the suggested subjects. In article perspective directions of researches also are planned in the field of consultation in system of vocational training.

Обрана проблематика зумовлена недостатністю її вивчення та важливістю її подальшого дослідження, а також потребою проаналізувати, систематизувати й узагальнити досягнення у сфері консультування. Адже названа проблема на сучасному етапі розвитку нашої держави набула актуальності завдяки зростаючому попиту на професійне консультування з боку клієнтів.

У науковій літературі консультування нерідко розглядають як технологію соціальної роботи [8]. Воно також визначається як метод індивідуальної соціальної роботи, складовою частиною якого є інші соціально-психологічні методи [9]. Психологи розглядають консультування як роботу з конкретним запитом [1]. Емпатія є ключовим феноменом консультування, що, із своєї сторони, має обмежені ресурси [4]. Консультування може розглядатись крізь призму психотерапії: замість поняття «клієнт» використовується пасивне поняття «пацієнт» [7]. Отже, зважаючи на різнобічність, суперечливість і неоднозначність підходів до розгляду та дослідження питання консультування, доцільно було б систематизувати існуючі погляди на проблему, дослідити «наріжні камені» цього питання, зробити певні висновки й узагальнення.

Серед основних напрямів практичної психології (психологічне консультування, психологічна корекція, психотерапія) найпоширенішим є власне консультування. Цей факт пояснюється тим, що з-поміж зазначених напрямів консультування є найбільш гуманістичним, адже відповідальність за вирішення проблем цілковито покладається на клієнта, а консультант виконує роль каталізатора. Крім того, консультування передбачає роботу з психічно здоровими людьми, які не мають патологічних реакцій. Таким чином, з усіх напрямів практичної психології консультування є найвдалішим засобом формування професійної спрямованості особистості в системі професійної освіти, оскільки воно пов'язане з навчанням діяти у складних життєвих ситуаціях, чинити правильний вибір.

На сучасному етапі розвитку психологічної науки еkleктизм, прагматизм й інтеграція стали ознаками консультування. Багато років тому деякі вчені почали пошук загальних елементів різних

підходів, намагаючись виявити основу, що робить консультування і терапію найбільш ефективними.

У консультуванні ставка робиться на ресурси того, хто є об'єктом допомоги. У системі професійної освіти основним об'єктом допомоги є студенти, ними також можуть виступати викладачі, адміністративні працівники та інші особи, пов'язані з освітнім процесом. Здібності консультанта в цьому разі використовуються лише для активізації здібностей клієнта. *Консультування як засіб формування професійної спрямованості особистості в системі професійної освіти є безумовно динамічним процесом*, адже воно передбачає розвиток.

Окремо треба розглянути принцип консультативної ситуації, пов'язаний із заборобою давати поради [1; 308, 310–311]. Деякі вчені щодо цього пропонують досить радикальний підхід. Однак існує певна група людей, що мають потребу у порадах і приходять до консультантів саме за ними. Деякі з них просто не сприйматимуть процес консультування, якщо це буде реалізуватися через інші форми. Врешті-решт, консультування — це відносини, що передбачають певний вплив, який реалізується різними шляхами. Одним із таких шляхів є директива, основною з форм якої є порада.

Дослідження засвідчують, що для ефективних консультантів в системі професійної освіти характерним є певний минулий досвід особистих невдач, однак цей досвід не повинен мимовільно актуалізуватись у роботі з клієнтом. Загалом подібні дослідження доводять існування того феномена, що консультант і клієнт можуть підходити або не підходити один одному [6; 40–41].

Невід'ємним елементом консультативного процесу виступає діагностика, що має носити комплексний характер і проходити в кілька етапів з метою реєстрації динаміки змін [2].

У визначенні специфіки виникнення проблем, негарздів і складних життєвих ситуацій одну із провідних позицій займає *фактор віку*, що характеризується проблемними ситуаціями, властивими певній віковій групі. Одним із методів, що використовуються в системі професійної освіти для допомоги клієнтам у вирішенні цих ситуацій, є *консультування*.

Метою проведеного дослідження є обґрунтування актуальності методу консультування в соціальній роботі з молоддю.

Вибірка респондентів, задіяних у дослідженні, стосовно 90 осіб, серед яких 30 учнів 11-го класу; 30 студентів 1-го курсу спеціальності «Соціальна робота»; 30 студентів 4-го курсу спеціальності «Соціальна робота» (далі — СР).

Переважає більшість респондентів (2/3 — 60 осіб) є майбутніми фахівцями із СР, тому для них особливо важливим є позитивне ставлення до методу консультування.

Для проведення експериментального дослідження використані два дослідницькі елементи — стандартизована методика та анкета.

Вибір методики «Вихід зі складних життєвих ситуацій» [5; 483—485] зумовлений відповідністю предмета дослідження методики (переживання проблем та вміння виходити зі складних життєвих ситуацій) завданням, що поставлені в дослідженні. Авторська анкета спеціально розроблена для цільового дослідження проблематики консультування в системі професійної освіти.

Спостереження за процесом дослідження показало нерозуміння або неадекватність розуміння окремих термінів і понять з боку респондентів; повільне розуміння інструкцій; велика кількість додаткових, непотрібних запитань; неправильне використання засобів інтерпретації результатів; наявність в окремих респондентів потреби в ідентифікації своїх результатів з особистістю (підписування бланків); зацікавленість окремих респондентів у подальшому проведенні дослідження.

Підсумки дослідження, проведеного за методикою «Вихід зі складних життєвих ситуацій (СЖС)», наведені у таблиці.

Результати методики «ВСЖС»

Контингент респондентів	до 13 балів (легко переносить СЖС), %	13–15 балів (граничний стан), %	16–18 балів (незн. поруш. емоц. рівноваги), %	19–23 бали (СЖС сильно непокоять), %	24–26 балів (неадекв. реакції на СЖС), %
11-й клас	33	17	20	30	_____
1-й курс (СР)	30	40	20	7	3
4-й курс (СР)	57	17	14	14	_____
<i>Загалом</i>	<i>40</i>	<i>24</i>	<i>18</i>	<i>17</i>	<i>1</i>

У результаті аналізу було виявлено: *лише близько 40% респондентів конструктивно вирішують складні життєві ситуації, а близько 18% реагують на них соціально і психологічно неадекватно.*

Для змістовнішого аналізу й підтвердження результатів дослідження за цією методикою вважаємо доцільним зупинитись на окремих питаннях анкети, що виявляють схильність людини до отримання консультативних послуг.

Зокрема, ключовим, з точки зору особливого підходу до кожного конкретного клієнта, є запитання «В якій формі Ви хотіли б отримати консультацію?». Особливу увагу заслуговують відповіді «Поради» та «Доброзичливе вислуховування з боку консультанта». Варіант відповіді «Поради» був включений до переліку в якості контрольного параметра, адже існує певна кількість людей, які потребують порад і звертаються до консультантів саме за ними. Деякі з них просто не сприйматимуть процесу консультування, якщо те буде реалізовуватись через інші форми консультативної допомоги. Зрештою консультування — це відносини, що передбачають певний вплив, який реалізується різними шляхами. Одним із таких шляхів є директива, основною з форм якої є порада.

Важливим стосовно визначення ставлення респондента до процесу консультування взагалі та до його результативності зокрема є запитання «Чи вважаєте Ви, що процес консультування є результативним, ефективним і продуктивним, має певне значення?».

Таким чином, провівши аналіз і кореляцію результатів дослідження за методикою й анкетною, вважаємо за доцільне відмітити таке:

— *схильність розв'язувати свої проблеми за допомогою інших є характерною для 33% респондентів;*

— *48% респондентів точно або можливо хотіли б вирішувати свої проблеми за допомогою консультантів;*

— *консультації у формі порад хотіли б отримати 36% респондентів;*

— *19% респондентів достатньо лише доброзичливого вислуховування з боку консультанта;*

— *консультування вважають результативним, ефективним і продуктивним 54% респондентів;*

— *43% респондентів мають схильність до отримання консультативної допомоги;*

— *позитивне ставлення до консультування характерне для 61% респондентів [3].*

Отже підсумовуючи викладене, можна дійти висновку, що для консультування в системі професійної освіти найбільш характерним є *поєднання психологічного і соціального консультативних компонентів*.

Існує велике, кількість теорій, на яких базується і розвивається консультування. Зокрема, консультування в системі професійної освіти відбувається, як правило, на основі інтеграції різних теорій з переважанням гуманістичного підходу (вчення Карла Роджерса).

Серед можливих *перспективних напрямів дослідження щодо консультування в системі професійної освіти* можна виділити такі, як: рівень поінформованості потенційних клієнтів (студентів) стосовно консультування; ступінь готовності до надання й отримання консультативної допомоги; виявлення механізмів, що заважають респонденту звернутись за консультативною допомогою; місце діагностики в процесі консультування; ступінь диференціації порад і рекомендацій; значення наукових досліджень у теорії консультування тощо.

Література

1. *Болотова А. К., Макарова И. В.* Практическая психология: Учебник для вузов,— М., 2001.— 383 с.
2. *Лавриненко Д. Г.* Діагностика в процесі консультування: дилеми застосування / Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: Тези доп.— К.: Університет «Україна», 2004.— С. 283—284.
3. *Лаериненкс Д. Г.* Обґрунтування актуальності методу консультування в соціальній роботі з молоддю // Молодь в умовах нової соціальної перспективи: Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції. Житомир, 13—14 травня 2004 р. / Відп. ред. А. В. Тванченко.— С. 201—203.
4. *Мэй Р.* Искусство психологического консультирования. Как давать и обретать душевное здоровье / Пер. с англ. М. Будыниной, Г. Пимочкиной.— М., 2002.— 256 с.
5. *Немое Р, С.* Психология: Учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений: В 3 кн.— 4-е изд.— М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002,— Кн. 3: Психодиагностика. Введение в научное психологическое исследование с элементами математической статистики.— 640 с.
6. *Психология социальной работы / О. Н. Александрова, О. Н. Боголюбова, Н. Л. Васильева и др.; Под общ. ред. М. А. Гулиной.— СПб.: Питер, 2002.— 352 с.*

7. Психотерапевтическая энциклопедия / Под ред. Б. Д. Карвасарского.- СПб.: Питер, 2002.— 1024 с.

8. Социальная работа: Учеб. пос. для студ. вузов / В. И. Курбатов, В. Д. Альперович, П. Я. Цитишов и др.; Под ред. В. И. Курбатова.— Ростов н/Д, 2000.— 575 с.

9. Социальная работа: теория и пр-ка: Учеб. пособие / Под. ред. Е. И. Холостовой, А. С. Сорвиной.— М.: ИНФРА-М, 2001.— 427 с.

Ключові слова: консультування, професійна спрямованість, професійна освіта, діагностика, дослідження, спостереження.

Key words: consultation, a professional orientation, vocational training, diagnostics, research, supervision.